

İlahi Hüküm Ortaya Çıkaran Unsurlar

Zeki KESKİN^a

Öz: Dünyaya gönderilen ve Yüce yaratıcı tarafından belli bir amaç ve doğrultuda yaratılan insan elbetteki başıboş yaratılmamıştır. “İnsan, kendisinin başıboş bırakılacağını mı sanıyor?” (Kıyame: 75/36). Hz. Âdem (a.s.)’dan başlayan iyilik ve kötülük unsurları günümüze kadar süregelen ve kıyamete kadar da devam edecektir. İlahi hükme muhatap olupda itirazsız kabul eden peygamberler ve onların arkasından gelipte peygamberlerin davetine aynı şekilde “işittik ve itaat ettik” (Nur: 24/51) diyerek kabul edenler elbetteki nebilere ve resulden sonra Allah (c.c.)’ın seçkin kulları olmuşlardır. Allah (c.c.)’ın hükümlerini ve resulünün sünnetini insanlara aktaran belli unsurlar vardır. İnsanların ilahi hükümüne katıksız ve sulandırılmamış bir şekilde almaları onların hem dünyevi hemde uhrevi saadetleri için önemlidir. İlahi vahyi insanlara aktaran vasıtalar ne kadar sağlıklı ne kadar yaşamsal olarak vahye uygunsal aktarılan bilgilerin faydalı bir tepki alması da o oranda önemlidir. Allah (c.c.) ve Resulünden sonra insanlara ilahi kuralları aktaran “Ravi” kuralların uygulanma fetvasını veren “Müftü” ve Allah (c.c.)’ın hükmünü bildirip ve uygulayan yasama organı “Hâkim” (Kadı), ilahi vahyin sabit olmasına sebep olan gerekçe ise “Şahid” olarak ortaya çıkar.

Anahtar Kelimeler: Kur’an, Vahiy, Peygamber, Ravi, Müftü, Hâkim, Şahid,

^a Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü.

Revealing The Divine Provision of Features

Zeki KESKİN

Abstract: Sent to the world and the human being created by the almighty Creator in a particular purpose and direction of course, it has not been created. "Does he think that he will be left empty?" (The resurrection: 75/36). Starting from Hz. Adam (a.s.) the elements of good and evil continue until today and will continue until the resurrection. Divine judgment interlocutor which is unacceptable and unacceptable prophets. and follow them in the same way to the invitation of the prophets "we heard and obeyed"(The light: 24/51) saying acceptors, of course, after the prophets and apostles They have become elite servants of God. There are certain elements that transmit the judgments of God and the Sunnah of his messenger to people. It is important for people to take the divine provision in a pure and undiluted way for their worldly and other spiritual bliss. The more healthy the means of transmitting the divine revelation to humans, the more vital it is to the revelation. God and after the messenger of the divine rules that tell people "Narrative" the rules to be applied to a fatwa issued "Mufti" and God declare in the provision and implements the legislature "Judge" (Muslim judge), the reason that the divine revelation is constant "Witness" as it occurs.

Key Words: Qur'an, Revelation, Prophet, Narrative, Mufti, Judge, Witness.

1. Ravi

Ravi, Hz. Peygamber'den duyup öğrendiklerini başkalarına öğreten ve aktaran kişi, manasında İslam'ın ilk günlerinden itibaren kullanılıyordu. Resülullah sözünü dinleyip anlayanların onu başkalarına öğretmesini teşvik etmiş, sahabeler de Peygamber Efendimizden duyduklarını diğer Müslümanlara öğretmeyi dinî bir görev kabul etmiştir.¹ Allah'ın hükmünün insanlara ulaşması için peygamberler verilen kutsal görevleri en iyi şekilde yapmışlardır. İnsanlara doğruyu hakikati aktaran, yanlışlardan uyararak peygamberlerdir. *"Biz, peygamberleri ancak müjdeleyiciler ve uyarıcılar olarak göndeririz. Kim iman eder ve kendini düzeltirse onlara korku yoktur. Onlar üzüntü de çekmeyecekler."* (Enam: 6/48) ayetten anlaşılacağı üzere İlahi hükümleri insanlara aktaran peygamberler bu görevlerini yerine getirip sonraki nesile sahabeye aktardılar. İşte sahabe bu ilahi hükümü hayatlarına uygulayıp sonraki nesile tabii aktarıcı rol üstlendiler.

Allah ve Resül'ün hükmünü dört unsurda ortaya çıkmasının birinci unsuru bu vahyi nakleden, aktaran, rivayet eden² sahabe ve tabiindir ki bunlarda *"Ravi"*³ rolünü üstlenmişlerdir. *"Hz. Peygamber'den duyup öğrendiklerini başkalarına öğreten ve aktaran kişi"*⁴olarak da bilinen raviler, adalet ve zabt yönünden incelemeye tabi tutulmuşlardır. Bu özellikleri taşıyan raviye güvenilir anlamında *"sika"* denilmiştir.⁵ Bir bilgiyi, bir haberi aktarırken kişinin güvenilir olması bilginin ve haberin sağlam bir şekilde diğer kuşaklara aktarımı demektir. Habercinin güvenilir olması, ulaştırdığı haberinde tam eksiksiz bir şekilde sağlamlığını teyit etmektedir. Bilgiyi ve haberi ileten habercinin güvenilir olmasını Kur'an bize haber vermektedir. *"Ey iman edenler! Eğer fasık bir kimse, size bir haber getirirse doğru olup olmadığını araştırın. Yoksa bir topluma cahilce kötülük ederseniz de sonra yaptığımız şeye pişman olursunuz."* (Hucurat: 49/6) Bilgiyi alt kuşaklara aktarmanın en önemli unsuru *"Ravi"* yani nakledenin *"emin"* güvenilir olmasıdır. Yoksa

¹ Mehmet, Efendioğlu, *"Ravi"* D.İ.A., XXXIV, 472.

² Fikret Kahraman vd., *"Ravi"* Dini Kavramlar Sözlüğü, D.İ.B. Yayınları, Ankara, 2006, 547.

³ Efendioğlu, *"Ravi"* XXXIV, 472-474.

⁴ Efendioğlu, *"Ravi"* XXXIV, 472.

⁵ Kahraman *"Ravi"*, 491.

aktaran kişide bir anormallik, güvensizlik olduğu vakit, aktardığı bilginin üzerinde oynama, değiştirme, eksiltme gibi durumlar ortaya çıkabilir. Bu da iletilen bilginin varlığını tehlikeye düşürür.⁶

Allah'ın peygamberine gönderdiği vahiyleri, peygamberin yanında bulunan sahabe onları hem ezberliyor hem de yazıyordu. Aktarıcı rolünü en iyi yapan sahabe peygamberden duyduklarını kusursuz bir şekilde ince eleyip sık dokuyup büyük bir titizlikle kayıt altına almışlar. Bir yandan da bu vahiyleri ezberleyip yaşamlarına uygulamaya çalışmışlardır. Ravi rolünü üstlenen sahabe aktaracakları vahyi kusursuz bir şekilde sonraki nesle aktarırken bu işin kutsiyetinin farkında ve bu uğurda gerektiğinde aç kalmış, açıkta kalmış, canlarını feda etmişlerdir.

Allah (c.c.)'ın ve onun Resulünün hükmünü aktaran sahabeyi yani ravileri Allah (c.c.) Kur'an'da övmüştür. *"Muhacir ve Ensar'dan İslâm'a ilk önce girenlerin başta gelenleri ve iyi amellerle onların ardınca gidenler var ya, işte Allah onlardan razı oldu, onlar da Allah'tan razı oldular ve onlara, altlarında ırmaklar akan cennetler hazırladı ki, içlerinde ebedi kalacaklar. İşte büyük ve muhteşem kurtuluş budur."* (Teve: 9/100) Bu ayete dikkatli baktığımızda vahyi sonraki nesille aktaran ilk sabikun'lar övülmüş cennetle müjdelenmiş hem de sabikun'a uyanlar, tabi olanlar övülmüştür. Vahyin ravileri olan sahabeler bir söz söylediklerinde birisi sözün sahihliğini soruşturmada doğrudan onlara tabi olsa, ayette geçen *"tabi"* olma sıfatına haiz olmuş olur.⁷ Bundan dolayı da övülenler, Allah'ın rızasına erenler arasına girmiş olur.

Vahyi ileten başta Resulullah (s.a.v.)'e ve onu takip eden ravilere ittiba etmenin onlara uymanın önemini şu ayetlerde görmekteyiz: *"De ki: "Allah'ı seviyorsanız bana uyun. Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah affeder ve merhamet eder."* (Ali İmran: 3/31). *"O hâlde, Allah'a ve O'nun sözlerine inanan Resulüne, o ümmî peygambere iman edin ve ona uyun ki doğru yolu bulasmız."* (Araf: 7/158). *"Kim, kendisine hidayet (doğru yol) besbelli olduktan sonra pey-*

⁶ Hakim en-Neysaburi, Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah, *Ma'rifetü ulumi'l-hadis* (thk. Es-Seyyid Mu'zam Huseyn), el-Mektebetü'l-alemiyye, Beyrut-Trs, 119.

⁷ Cevziyye, İbni Kayyim, *İlamü'l-Muvakkt'in*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2013, IV, 116.

gambere karşı çıkar, müminlerin yolundan başkasına uyarsa, onu yöneldiği yolda bırakırız ve cehenneme sokarız. Orası ne kötü bir varış yeridir.” (Nisa: 4/115) bu ayetlerde olduğu gibi nakledene yani raviye gerek duymadan iletilen şeyin sahihliği manasını çıkarmaya bağlı değildir. Dolayısıyla kim sahih bir delile dayalı bir nakil yani raviye yaparsa ona uymak vacip olur.⁸ Hem ravilere hem de onlara tabi olanlara övgüler yapıyor Allah (c.c.). Burada dikkat ettiğimizde bir toplulukla ilgili hükümlerde fertleri değil topluluğun bütünü kuşatan isimlerle söylenmektedir. “Böylece, sizler insanlara birer şahit (ve örnek) olursunuz ve Peygamber de size bir şahit (ve örnek) olsun diye sizi orta bir ümmet yaptık.” (Bakara: 2/143). “Siz, insanlar için ortaya çıkarılan, doğruluğu emreden, fenalıktan alıkoyan, Allah’a inanan hayırlı bir ümmetsiniz” (Ali İmran: 3/110). “Kim, kendisine hidayet (doğru yol) besbelli olduktan sonra peygambere karşı çıkar, müminlerin yolundan başkasına uyarsa, onu yöneldiği yolda bırakırız ve cehenneme sokarız. Orası ne kötü bir varış yeridir.” (Nisa: 4/115). Bu ayetlerden anlaşıldığı üzere, Allah (c.c.) müminleri hidayete erdirdiği gibi İbrahim’in kiblesine dönmeyi de nasip etti ve başkalarından üstün kıldı. Seçkin ve adil bir ümmet yaptı. Diğer ümmetlere karşı şahit tuttu.⁹ Buradan dikkat edildiğinde mutlak manada onlara tabi olmayı gerektirir. İlahi hükümleri aktaranların yani ravilerin her şekilde donanımlı oldukları ve kendilerini dünya heveslerine karşı koruduklarını görmekteyiz.

Allah’ın hükmünü insanlara aktaran ravilere samimi, ihlasla ve ihsanla uymayı onlara tabi olmayı yukarıdaki ayetlerden anlaşılacağı üzere Allah (c.c.) onları övmüştür. Nasıl onlara tabi olmak ilahi rızayı gerektiriyorsa, onlara tabi olmayı terk etmek de ilahi rıza elde edilmemiş olur. Ravilere tabi olmanın onların naklettiklerine inanmanın ve doğruluna tasdik etmenin vacip olduğu bilinmektedir. “Sizden hiçbir ücret istemeyen o kimselere uyun” (Yasin: 36/21). Hiçbir ücret istemeden elçilik görevi yapan bu ravilere uyun anlamına gelmektedir. Üstelik bunlar hem hidayete ermiş

⁸ Zemahşeri, *el-Keşşaf*, Ekin Yayınları, İstanbul, 2017, III, 348. ;el-Cevziyye, *İlamü'l-Muvakkı'in*, IV, 117.

⁹ Taberi, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, *Taberi Tefsiri*, Hisar Yayınları, İstanbul, 2012, I, 359.

hem de Hakk'a ulaştırılan müstakim yolu bilen kimselerdir.¹⁰ İlahi hükümleri uygulanmasında ikinci önemli unsur ise fetva merci makamında bulunan "Müftü" dür.

2- Müftü

İlahi hükümleri ortaya çıkaran unsurlardan bir diğeri de "Müftü" dür. Müftü, fakih bir kişinin sorulan fikhî bir meseleye yazılı veya sözlü olarak verdiği cevap, ortaya koyduğu hüküm anlamına gelmektedir.¹¹ Müftünün dilinde Allah (c.c.) ve Resulünün hükmünün manası ve lafızlarından çıkarılan hükümler ortaya çıkar. Müftü, ilim, hilim, vakar ve sekine sahibi olmalıdır. Müftünün dikkat etmesi gereken şey Kur'an ve Sünnete dayalı doğru olanı söylemeleridir. Haber verdikleri şeylerin bilincinde olmalıdır. Verdikleri fetvada sadık olmalarıdır. Müftünün verdiği bilgiyi gizler yahut yalan söyler ise asıl felaket o zaman olur. Hakkı gizlemek ve yalan söylemek inancına göre Allah (c.c.)'a karşı gelmiş olurlar.

Böyle bir yanlış yolda bulunmalarından dolayı Allah (c.c.) genel-geçer kuralını uygular ve böyle yanlış yolda olan müftülerin ilmini, dinini ve dünyasını ait olan bereketi yok eder. Şayet onlar açık olup doğru söyler ve verdiği fetvada dürüst davranıp hakkı gizlemez ise, o zaman da ilminin, dünyasının, ömrünün bereketini görür ve mutlu olur. Malumdur ki bu konunun üzerine Allah (c.c.) "Kim Allah'a ve Peygambere itaat ederse, işte onlar, Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberlerle, Sadıklarla, şehitler ile ve iyi kimselerle birlikte dirler. Bunlar ne güzel arkadaşlardır" (Nisa: 4/69-70). İşte böyle hak ve hakikatten sapmadan Allah (c.c.) ve peygamberin emirlere boyun eğip hükümlerine rıza göstererek Allah'a ve Peygambere itaat ederse işte onlar, Allah'ın kendilerine itaat etme nimetini verdiği peygamberlerle Peygamberlerin izinde giden sadık insanlarla, şehitlerle, salih kullarıyla beraber olacaklardır.¹² Burada Sadıklardan kasıt Elçilerin önde gelen en değerli sahabesidir.¹³ Allah (c.c.)

¹⁰ Fahrüddin Razi, *Tefsiri Kebir (Mefatihul-Gayb)*, Huzur Yayınevi, İstanbul, 2002, XVIII, 465.

¹¹ Fahrettin Atar, "Müftü", *D.İ.A.* XII, 486-496.

¹² Taberi, *Taberi Tefsiri*, III, 38-39.

¹³ Zemahşeri, *Keşşaf*, II, 432.

yolundan giden ona itaat eden ve fetvasını ona göre veren müftülerin her zaman dostu ve yardımcısıdır

Müftünün bir konu hakkında bilgisi olmadığı vakit ve konu hakkında Allah ve Resulünün hükmünü bilmedikçe “şunu helal kıldı bunu haram kıldı gibi” gibi fetva vermesi doğru değildir. Bir konu hakkında müftüye soru sorulduğunda soran kişinin amacı o konuda ki Allah ve Resulünün hükmünü bilmek ya da müftünün tabi olduğu mezhep imamının o konudaki görüşünü bilmektir. Burada müftünün yapması gereken bilgisinden emin olduktan sonra Allah ve Resulünün hükmünü söylemektir ya da bilmiyorsa susmaktır. Mezhep imamın görüşünü ve fetvasını biliyorsa onu da mezhep imamının ismini zikrederek söylemesi gerekir. Mezhep imamının görüşünü Allah ve Resulünün hükmü böyle demesi doğru olmaz. Kimin görüşü ise o kişinin adını zikretmesi daha evladır.¹⁴

Müftünün araştırma ve gayretiyle doğrulu hakkında ağır bastığı şeyi fetva isteyen kimseye bildirmesi caizdir. Müftünün ilmini, bilgisini aktarması onunla fetva vermesi Allah’ın hükmünün yeryüzünde uygulanmasının unsurlarından. Peygamber s.a.v. “Yalnız şu iki kimseye gıpta edilir: Allah’ın kendisine ihsân ettiği malı hak yolunda harcaıyıp tüketen kimse; Allah’ın kendisine verdiği ilimle yerli yerince hükmeden ve onu başkalarına da öğreten kimse.”¹⁵ Ümmetin Alimleri fetva makamları olan müftüleri Kur’an ve sünnete dair bilgileri öğrenir hayatlarına uygular ve başkalarına da öğretirler. Bildiklerini hayatlarına uygulamayanlar onun doğruluğuna başkalarını inandıramazlar ve etkili olamazlar. Bilgisini kendine saklayan ve başka insanlara öğretmeyenler ise Allah (c.c.) katında sorumlu olurlar. Müftü bu hususları dikkate alıp Allah ve Resulünün yolundan, bilgisinden, fetvasından başka bir yola başvurmamalıdır. Çünkü bu din Allah’ın dinidir. Müftü verdiği her bir fetvanın hesabını Allah (c.c.)’a verecektir. Müftünün Allah’ın huzurunda konumunun hesabını vermekten korkarak bağlı olduğu mezhep, cemaat, tarikatın fikir ve düşüncesini fetva vermekten

¹⁴ Şatbi, Ebu İshak, *el-Muvafakat*, İz Yayınları, İstanbul, 2010, IV, 162-233

¹⁵ el-Buhari, Ebu Abdullah Muhammed bin İsmail, *el-Câmi u’s-Sahîh*, İlim 15, Zekât 5, Ahkâm 3, İtisâm 13, Tevhîd.

kaçınmalıdır. Sahih olan görüşün bağlı olduğu düşünceye ters olsa bile bu hakikati dile getirmekten fetva vermekten kaçınmamalıdır.

Müftü, taklit ettiği mezhebin görüşü ile fetva vermekten ve siyasi baskıya boyun eğerek aksinin doğrulu hakkında zann-ı galibi bulunduğu meselerle hakikati gizleyip yanlış olanla fetva vermemelidir. Eğer böyle bir durumda fetva verirse Allah'a Resulüne ve soru soran kişiye ihanet etmiş olur. Ayette: *“Allah’ın indirdiği kitabın bir bölümünü gizleyenler ve onu az bir karşılık için satanlar yok mu, onlar karınlarına ateşten başka bir şey doldurmuyorlar. Allah kıyamet gününde onlarla konuşmayacak, onları arındırmayacak! Onlar için elem verici bir azap vardır.”* (Bakara: 2/174) *“Hakk’ı batıla karıştırıp da bile bile hakkı gizlemeyin.”* (Bakara: 2/42) Menfaat kaynaklarının kuruyacağı kaygısıyla, kendi kutsal kitaplarında Hz. Muhammed hakkındaki bilgileri kendi insanlarından saklayan, bu konuyla ilgili dinî metinleri gerçek anlamından ve amacından saptıracak şekilde te’vil eden din adamlarını ve bilginlerini eleştiren bu ayetlerde, dolaylı olarak, dinî metinleri çıkarları doğrultusunda açıklamak, yorumlamak suretiyle gerçekleri insanlardan saklayan, böylece din konusunu kazanç aracı gibi gören, bir nevi din ticareti yapan her kişi ve topluluğa karşı bir eleştiri söz konusudur.¹⁶

Müftülerin ilahi hükümlerin ortaya çıkmasında en önemli fetva verme içtihat da bulunma konumunda olan kişilerdir. Buldukları konum itibariyle toplum gözünde dini merciler olarak da bilinmektedir. Bildiklerini sahih çerçevede insanlara aktarmakla görevlidirler.¹⁷ Peygamber (s.a.v.): *“Bir kimseye bildiği bir konu sorulduğunda cevap vermezse, kıyamet gününde ağzına ateşten bir gem vurulur.”*¹⁸ İlmi başkalarından esirgeyip saklamak değil, o ilmi açıklamak ve yaymak, faydalanılması için daha fazla insana ulaşmasını sağlamak amaç olmalıdır. Ulemanın görevi kendisinde olan ilmi bilmeyenlere öğretmek, insanları hakka davet etmek, ilminden başkalarını faydalandırmak ve bütün insanların hak ve hakikate hidayete kavuşması, böylece dünya ve ahiret mutluluğuna ulaşması için çaba harcamaktır.¹⁹

¹⁶ Razi, *Tefsiri Kebir*, 5/28.

¹⁷ Atar, *“Müftü”* XII, 486-496.

¹⁸ Ebû Dâvûd, İlim 9; İbni Mâce, Mukaddime 24.

¹⁹ Karaman v.d. *Kur’an Yolu Tefsiri*, D.İ.B. Yayınları, Ankara, 2017, I, 261-262.

3- Hâkim (Kadı)

İlahi hükümü ortaya çıkaran unsurların üçüncüsü “*Hâkim*” (Kadı) dır. Hâkim, Arapçada kaza (kadâ) kökünden ismi fail olan kadî, fıkıh terimi olarak insanlar arasında meydana gelen çekişme ve davaları şer’i hükümlere göre çözümlenmek²⁰ için yetkili makamca tayin edilen kişiyi ifade eder. ²¹Allah (c.c.)’ın hükmünü bildirip ve uygulayan yasama organıdır. Kur’an’da “*kadı*” kelimesi bir yerde (Taha: 20/72) “Hükümünü, sözünü geçiren” manasında sözlük anlamıyla,²² hâkim kelimesinin çoğulu olan hükkâm da yine bir yerde (el-Bakara 2/188) “Uhdesinde yargı yetkisi de bulunan yöneticiler” manasında kullanılmıştır.²³

Kur’an da Hâkim ismine baktığımızda “*Eğer yeryüzündeki ağaçlar kalem olsa, denizler mürekkep olsa ve yedi misli deniz de yedekte bulunup yazılsa yine de Allah’ın sözleri bitmezdi. Doğrusu Allah güçlüdür, Hakim’dir.*” (Lokman: 31/27) ayette ki Allah (c.c.)’ın Hâkim olması demek: Her şeyden üstün ve tedbirli olan. (Allah’ın sıfatlarından) Hikmet sahibi, bilge. Çok bilgili kimse, her şeyi yerli yerine yerleştiren, alim, her şeye hükmeden anlamlarına gelir.²⁴ Kur’an da genelde peygamberlerin hükmetmeleri Allah’ın indirdiği ile hükmetmenin önemini belirtmektedir. “*Şüphesiz Tevrat’ı biz indirdik. İçinde bir hidayet, bir nur vardır. (Allah’a) teslim olmuş nebilere, onunla yahudilere hüküm verirlerdi. Kendilerini Rabbe adanmış kimseler ile âlimler de öylece hükmederlerdi. Çünkü bunlar Allah’ın kitabını korumakla görevlendirilmişlerdi. Onlar Tevrat’ın hak olduğuna da şahit idiler. Şu hâlde, siz de insanlardan korkmayın, benden korkun ve ayetlerimi az bir karşılığa değiştirmeyin. Allah’ın indirdiği ile hükmetmeyenler kâfirlerin ta kendileridir.*” (Maide: 5/44) “*Ey Davud! Muhakkak ki biz, seni yeryüzünde bir halife kıldık; öyle ise insanlar arasında hak ile hükmet ve nefsinin arzusuna uyma! Yoksa (bu) seni Allah’ın yolundan saptırır.*” (Sad:

²⁰ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-i İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, Bilmen Yayınları İstanbul 1985, I, 214-242.

²¹ Atar, “*Kadı*” XXIV, 66-69.

²² İbnü’l-Arabi, Ebu Bekir, *Ahkamü’l-Kur’an* (Nşr. Ali M. el-Bicavi), Darul Ulum, Kahire 1394/1974), III, 1457.

²³ Şevkani, Ebu Abdullah Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Havlani, *Neylü’l-Evatar min Esrari Münteka’l-Ahbar*, (Tahk.: Muhammed Subhi b. Hasan Hallak), Daru İbnü’l-Cevzi, Kahire 1427/2006, VI, 342-344.; Atar, “*Kadı*” XXIV, 66-69.

²⁴ Mukatil bin Süleyman, *Tefsiri Mukatil Bin Süleyman*, (Müessetül Tarihi Arabi, Beyrut, 1423/2002), III, 438.

38/26) Peygamberimizden önce gelen peygamberlerin Tevrat'ın hükümleriyle hüküm verirlerdi. Peygamber efendimiz zamanında Yahudilerin kendi istek ve arzuları değil Tevrat'ta olan hükümlerle ceza verilmesini istemiş ve bu şekilde yönlendirmiştir. Allah Resulü bunların isteklerine fırsat vermedi. Rabbaniler, Müslüman din adamları olsun Yüce Allah (c.c.)'ın istediği gibi Kitabı korumalarının ve kitaptaki hükümlerle yargılama yapmalarını istediğinden dolayı ayette ismi geçenlerin bütünü bu şekilde amel etmişlerdir. Bir de hepsinin de bu gerçeklere şahitlik etmelerinden ötürü, onlardan bu uygulama istenmiştir.²⁵

İlahi hükmün insanlar arasında uygulamasını yapan, yargı organı görevi gören Hakimler diğer adıyla kadılar aslında fetva vermenin caiz ya da başa düştüğünde zorunlu olduğu konularda, fetvanın cevazı konusunda hâkim (kadı) ile diğerleri arasında fark yoktur. Bir kadı aslında aynı zamanda müftüdür. İspat edici ve verdiği fetvanın uygulayıcısıdır. Yargıyı ilgilendiren konularda fetva vermenin mekruh olduğu söylenmiştir.²⁶ Şeyh Ebu Hamid el isferaini şöyle demiştir: Hâkimin, yargı ile ilgili konularda fetva vermesi konusunda bizim alimlerimiz iki cevap vermişlerdir: Birincisi, bu gibi konularda hâkimin fetva vermesi doğru değildir. Zira bu insanların hâkim aleyhinde dedikodularına kapı aralar. Davalılardan birisine konuşma hakkı verir. İkincisi, caiz olmasıdır, çünkü hâkim fetvaya ehliyetlidir.²⁷

Yeryüzünde Allah (c.c.)'in indirdiği hükmetmek Kadıların yani Hakimlerin en öncelikli görevleridir. Allah (c.c.)'ın kanunlarını insanlarda uygulama imkânı olmalı ki insanlar Allah'ın adil ve merhametli hükmünü görebilsinler. Şayet Hakimler adil olmayıp insanlar arasında Allah'ın indirdiğiyle hükmetmez ise yeryüzünde fesat çıkar, beşer tahakkümü ve uygulamaları alır başını gider bu sünnetüllaha ters olan bir durumdur. İnsanı yaratan yaratıcı insanla ilgili ceza uygulamasında neyin insanın faydasına neyin insanın zararına olduğunu bilir. Beşer yasaları ve yargılamaları beşerin beşer üzerinde kanun uygulaması hususunda her zaman bir şeyler eksik ve noksan kalacaktır. "Kim Allah'ın indirdiği hükümlerle hük-

²⁵ Zemahşeri, *Keşşaf*, II, 668-669.

²⁶ Cevziyye, *İlamü'l-Muvakkı'in*, IV, 211-212.

²⁷ Cevziyye, *İlamü'l-Muvakkı'in*, IV, 211-212.

metmezse, işte onlar kafirlerin ta kendileridir.” (Maide: 5/44) Her kim Allah Teala'nun hükmettiği ile, onu bilerek inkâr ettiği hâlde hükmetmezse kâfir olur. Fakat her kim onu ikrar ettiği hâlde onunla hükmetmezse, o fasıktır, zalimdir, yoksa kâfir değildir. Bir kimse hükümü İlahiyi kalben kabul etmez, onu bile bile lisanen inkâr ederse o takdirde kâfir olur. Fakat onu kalben tasdik ettiği hâlde terk eylerse kâfir olmaz, günahkâr olur.²⁸ Buldukları konum itibariyle ellerinde imkanlar olduğu halde İnsanların huzur bulacakları sükûna erecekleri ve uygulamasından yeryüzünün bayındır hale geleceği Allah (c.c.)'ın hükümlerini uygulamayan hakimler yani kadılar verdikleri beşer hükümleri ile insanlık hiçbir zaman yeryüzünde rahat yaşayamayacaklardır. Dolayısıyla Hâkimin dilinde Allah'ın hükümünü bildirmek ve uygulamak ortaya çıkar.

4- Şahid(t)

İlahi hükümün ortaya çıkmasındaki bir diğer unsur ise “şahid”dir. Şahid, “Bir olayın meydana gelişini gören kimse, tanık”²⁹ “göz veya basiretle görerek hazır olmak”³⁰ anlamındadır. Allah (c.c.)'ın hükümünün sabit olmasına sebep olan gerekçe ortaya çıkar.³¹ Özellikle Allah hakları konusunda (takibi şikâyete bağlı olmayan hadler gibi konularda) bir davet olmaksızın şahitlik etmektir.³² “Odur işte gaybi de şehadeti de bilen, aziz rahim” (Secde: 32/6). Hazır olmak, görmek, görünmeyeni de bilen ve tedbir eden³³ anlamında kullanılan ayette “Gökleri ve yeri ve bunların arasında olan şeyleri yaratan” (Secde: 32/4) İfadesiyle birliğine delalet eden afaki (objektif) delilleri beyan edip, bu delilleri bütün unsurları ve tamamlayıcı cüzleriyle birlikte ele alınca, “Ki O, her şeyi güzel yapan” (Secde: 32/7) İfadesiyle de birliğine dair enfüsi (Sübjektif) deliller zikretmiştir. Bu, zikrettiği şeylerden, her şeyi en güzel yapandır. Allah (c.c.) yer ile gök arasında olan şeylerin kendi yarattığı şeyler olduğunu belirtmiş³⁴ ve bunlar görünen ve görünmeyen olarak şahitliğiyle yaratmış buda şüphe götürmez bir gerçektir. Bu hakikatın şahitliği ile mey-

²⁸ Bilmen, *Kur'an'ı Kerim'in Türkçe Meali Alisi ve Tefsiri*, II, 772-773.

²⁹ Salahattin Polat, “Şahid” Mad., D.İ.A., XXXVIII, 273.

³⁰ el-İsfehani Rağıb, *Müfredat*, Yarn Yayınları, İstanbul, 2015, 529.

³¹ el-Cezairi Tahir, *Tevcihün-Nazar*, Darül-Marife, Beyrut, ts., 211-212.

³² Razi, *Tefsiri Kebir*, XVIII, 199-200.

³³ Razi, *Tefsiri Kebir*, XVIII, 199-200.

³⁴ Razi, *Tefsiri Kebir*, XVIII, 200.

dana gelen Kevni olayların bilineni ve bilinmeyenine şahadet ederek yaratan Allah (c.c.)'dır.

Alemlerin varlığına yaratılmasına hem yaratırken hem de onları yerli yerine tedbir eden Allah (c.c.) kendisi bizzat “şahid” olarak bunları yaratmıştır. Gönderdiği peygamberleri de yarattıklarına şahid yapmıştır. Gönderdiği vahiyle insanları uyardığını yine peygamberleri ve müminleri şahit yapmıştır. “Böylece, sizler insanlara birer şahit (ve örnek) olasınız ve Peygamber de size bir şahit (ve örnek) olsun diye sizi orta bir ümmet yaptık.” (Bakara: 2/143) peygamber ve müminler bilinen ve bilinmeyen alemlerin varlığına şahadet edip şahit olmuşlardır. Çünkü peygamberler gaybı görüp şahit olmuşlar ve ümmetlerine bunları gördükleri gaybı şahit oldukları görünmeyen alemleri anlatmışlardır.³⁵ Peygamberlerin gaybe şahit olmaları insanlara anlatmada beşer olarak şahitlik yapması etrafındaki inanan insanları inanmalarına ve onların da buna şahit olmalarına olanak sağlanmış olur.

Peygamberlerin Allah'ın verdiği Risalet görevlerini ümmetlerine tebliğ ettiklerine dair o ümmetlere karşı kıyamet gününde şahit olmanız, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in de iman ettiğinize dair size şahit olması için, orta yolu bulan bir ümmet kıldık.³⁶ Müminler de peygamberin kendilerine aktardığı ilahi hükümleri insanlara ulaştırarak onları şahit olmuşlardır. Kıyamet gününde peygamberler ümmetleri için şahitler olacaklar. Müminlerde peygamberlerin davet etmelerini ve insanların tavırlarını iman edip etmemelerine, onların peygamberleri yalanlamalarına karşılık şahitlik edeceklerdir.³⁷

Allah (c.c.)'ın çok iyi bilmesine rağmen, peygamberlerden tebliğde bulduklarına dair bir delil isteyeceği, böylece ümmet-i Muhammed getirileceği ve şahadette bulunacağı, bunun üzerine diğer ümmetlerin “Siz bunu nereden öğrendiniz” sualine karşılık ümmette “Biz bunu Allah'ın, sadık peygamberinin lisanı tebliğ edilen Kitabı'ndan öğrenmiştik” diyecekleri ve peygamberinde

³⁵ Taberi, *Taberi Tefsiri*, I, 359-361.; Beydavi, Nasıruddin Ahmed ibn Ömer, *Envaru 't-Tenzil ve Esraru't- Te'vil*, Daru'l- fikr, Beyrut 1996, II, 87.

³⁶ Taberi, *Taberi Tefsiri*, I, 359-361.

³⁷ Razi, *Tefsiri Kebir*, III, 532-544.; el-Kurtubi, Ebu Abdullah Muhammed, *el-Cami'ul-Ahkami'l-Kur'an*, Kahire 1387/1967, IV, 274-278.

ümmetin bu şahadetine şahit olacağını beyan buyurmuştur.³⁸ “Her ümmetten bir şahit getirdiğimiz ve seni de onların üzerine bir şahit yaptığımız zaman, bakalım onların hâli nice olacak!” (Nisa: 5/41) “Yeryüzü, Rabbinin nuruyla aydınlanır. Kitap (amel defterleri) ortaya konur. Peygamberler ve şahitler getirilir ve haksızlığa uğratılmaksızın aralarında adaletle hüküm verilir.” (Zümer: 39/69) Böylece anlıyoruz ki, her peygamber ümmetine her ümmette peygamberine şahitlik edecektir. Bununla beraber insanların yaptıklarını ettiklerini sürekli gören gözetleyen ve yazan ve bunlara şahit olan melekler vardır. “İnsan hiçbir söz söylemez ki onun yanında (yaptıklarını) gözetleyen (ve kaydeden) hazır bir melek bulunmasın.” (Kaf: 50/18) “Her can, kendisiyle beraber bir sürücü ve şahit bulunduğu halde gelir.” (Kaf: 50/21) Bir başka ayette ise; “Şunu iyi bilin ki üzerinizde bekçiler, değerli yazıcılar vardır; onlar, yapmakta olduklarınızı bilir.” (İnfitar: 82/10-12) İnsanın yalnız olmadığı sürekli yanında meleklerin var olduğunu ve bunların insanların bütün fiillerine şahitlik ettiklerini ve kıyamette huzuru ilahide yazıp şahitlik yaptıkları ve kayıt altına aldıkları bir kitaba kaydettiklerini sunarlar. İnsanların bunları itiraz etme durumları yoktur. İtiraz etseler bile “O gün biz onların ağızlarını mühürleriz. Elleri bize konuşur, ayakları da kazandıklarına şahitlik eder.” (Yasin: 36/65) Yine bir başka ayette: “O gün dilleri, elleri ve ayakları, yapmış olduklarından dolayı aleyhlerinde şahitlik edecektir.” (Nur: 24/24) insanın kendi kendine şahit olması anlamına gelen ifadeler insanın her şekilde bir gözlem ve gözetim altında olduğunu belirtmektedir.

Yine insanın kendi kendine şahit olması; “Gelsinler kendilerine ait birtakım menfaatlere şahit/tanık olsunlar” (Hac: 22/28) Ne gördükleri ne yaptıkları anlamında belirtilen bu ifadeler şahitliğin bir başka boyutunu göstermektedir. Görerek gözlemleyerek şahit olmanın bütün unsurlarıyla ihtiva etmesi gerekir. Hükümlerin uygulanmasında müminlerin, insanların şahit olmasını beyan buyurulmuş; “Zina eden kadın ve zina eden erkekten her birine yüzer değnek vurun. Allah’a ve ahiret gününe inanıyorsanız, Allah’ın dini(nin koymuş olduğu hükümü uygulama) konusunda onlara acıyacağımız tutmasın.

³⁸ Razi, *Tefsiri Kebir*, III, 532-544. Sabuni, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefasir*, (Terc.: Sadreddin Gümüş, Nedim Yıldız), Ensar Neşriyat, İstanbul 1995, I, 179-180.

Müminlerden bir topluluk da onların cezalandırılmasına şahit olsun.” (Nur: 24/2) Allah’ın hükümlerini fiili uygularken belli suçlarda şahitlik unsuruna gereklilik duyurulmuştur. Şahit olunmayan vakalar cezası uygulanmamıştır. İlahi hükmü ortaya çıkaran unsurlardan dördüncüsü de şahit idi böylece dört unsuru da işlemiş olduk bu dört unsurun önemini belirtmeye çalıştık.

SONUÇ

İlahi hükümleri ortaya çıkaran unsurlar olarak işlediğimiz bu makalemizde birinci ele aldığımız “Ravi”, Allah (c.c.) ve Resulünden sonra insanlara bıraktıkları ilahi kuralları aktaran kişiler demektir. Bunların ilkini peygamberin sahabesi olan ve Sabikun olarak da bilinen sahabelerdir. Peygamberden aldıkları gerek sözlü gerek kavli gerekse uygulamalı vahyi titizlikle hem ezberleyip hem de yazmışlardır. Sadık insanlar olarak bu vahyi aynı zamanda hayatlarına uygulamışlar. Ve bu kutsal emaneti hem Kur’an’ı Hem de Sünneti sonraki nesillere büyük bir titizlikle aktarma rolünü üstlenmişlerdir. Ve bu ravilik görevini en güzel şekilde yapmışlardır.

İlahi hükümleri ortaya çıkaran unsurlardan bir diğeri işlediğimiz “Müftü” dür. Şer’i kuralların uygulanma fetvasını veren “Müftü” insanların ihtiyaçlarına göre Kur’an ve Sünnet ışığında sahih olan fetvayı vermesidir. Müftülerin adaletten şaşmamaları gerekir. Menfaatine göre ya da hevasına göre hüküm vermemelidir. Bağlı bulunduğu cemaate ya da gruba ya da mezhebe göre fetva vermemesi gerekir. Hak ve hakikat ne ise ondan şaşmamalıdır. Ona göre fetva vermelidir. Üçüncü olarak işlediğimiz “Hâkim” (Kadı), ise Allah (c.c.)’ın hükmünü bildirip ve uygulayan yasama organıdır. Yeryüzünde Allah’ın hükümlerini uygulayan organlara büyük bir ihtiyaç vardır ekmek su gibi. Adil, dürüst, hak ve hakkatten ayrılmayan hakimlerin verdiği her karar insanların huzur, güven ve saadetleri için önem arz eder. Allah’ın hükümlerini insanlar üzerinde uygulayan hak ve hakkaniyetten ayrılmayan hakimlerin varlığı ilahi hükümlerin ortaya çıkmasında en önemli unsurlardan biridir.

İlahi hükümlerin ortaya çıkmasındaki son unsur “Şahit” dir. İlahi vahyin sabit olmasına sebep olan gerekçe “Şahit” olarak

ortaya çıkar. Allah'ın dinini vaz ettiğini peygamberini şahit tutmuştur. Peygamberlerde müminleri şahit tutmuştur. Müminler peygamberlerin davet yaptıklarına şahitlik edecekler ve insanların bahanelerine karşı şahit olarak bulunacaklardır. Şahit olarak gözlemlemek görmek olarak bilinince insanın uzuvlarının kendisine şahitlik edeceklerini Kur'an'dan bize bildirmiştir. Şahit olarak ilahi hükümleri insanlar arasında uygularken onları da kendi aralarında şahit tutulduğunu haber vermiştir. Böylece işlediğimiz bu unsurlardan anlaşılıyor ki ilahi hükmün ortaya çıkmasında çok önemli bir rolü vardır.

Kaynakça

Apaydın, H. Yunus, "Şahit" Mad., D.İ.A.

Atar, Fahrettin "Kadı" Mad. D.İ.A.

----- "Müftü" Mad. D.İ.A.

Beydavi, Nasıruddin Ahmed ibn Ömer, *Envaru 't-Tenzil ve Esraru't- Te'vil*, Daru'l- fikr, Beyrut 1996.

Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur'an'ı Kerim'in Türkçe Meali Alisi ve Tefsiri*, Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1985.

----- *Hukuk-i İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, İstanbul 1985.

Cevheri, İsmail b. Hammad, *es-Sıhah Tacu'l-Luga ve Sıhahu'l-Arabiyye*, Daru'l-İlm li'l-Melayin, Beyrut 1990.

Cevziyye, İbni Kayyim, *İlamü'l-Muvakkı'in*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2013.

Efendioğlu Mehmet, "Ravi" Mad. D.İ.A.

el-Buhari, Ebu Abdullah Muhammed bin İsmail, *Sahih-i Buhari*, İstanbul 1315.

el-Cezairi Tahir, *Tevcihün-Nazar*, Darül-Marife, Beyrut, ts..

el-İsfehani Rağıb, *Müfredat*, Yarın Yayınları, İstanbul, 2015.

Ez-Zebidi, Zeynüddin, *Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercümesi*, (8. Baskı), Ankara 1986.

Hakim en-Neysaburi, Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah, *Ma'rifetü ulumi'l-hadis* (thk. Es-Seyyid Mu'zam Huseyn), el-

- Mektebetü'l-alemiyye, Beyrut-Trs.
- Karaman, Hayrettin, **Kur'an Yolu Tefsiri**, D.İ.B. Yayınları, Ankara, 2017.
- Fikret Kahraman, "Ravi" Mad. Dini Kavramlar Sözlüğü, D.İ.B. Yayınları, Ankara, 2006.
- İbnü'l-Arabi, Ebu Bekir, **Ahkamü'l-Kur'an** (Nşr. Ali M. el-Bicavi), Darul Ulum, Kahire 1394/1974.
- Kastallani, Ebü'l-Abbas Şehabeddin Ahmed b. Muhammed, **İrşadü's-Sari li-Şerhi Sahihi'l-Buhari**, Daru'l-fikr, Beyrut 1990.
- Kurtubi, Ebu Abdullah Muhammed, **el-Cami'ul-Ahkami'l-Kur'ân**, Kahire 1387/1967.
- Mukatil bin Süleyman, **Tefsiri Mukatil Bin Süleyman**, Müessesetül Tarihi Arabi, Beyrut, 1423/2002.
- Nehhas, Ebu Ca'fer, **Maani'l- Kur'ân**, (Tahk.: M. Ali es-Sabuni), Camiatü Ümmi'l- Kura, Mekke, 1409.
- Nevevi, Ebu Zekeriyya Muhyiddin b. Şeref, 1277, **el-Minhac şerhu Sahihi'l-Müslim**, (Tahk. Halil Memun Şiha), Daru'l-ma' rife, Beyrut 1998.
- Sabuni, Muhammed Ali, **Safvetü't-Tefasir**, (Terc.: Sadreddin Gü-müş, Nedim Yıldız), Ensar Neş., İstanbul 1995.
- Şatibi, Ebu İshak, **el-Muvafakat**, İz Yayınları, İstanbul, 2010.
- Şevkani, Ebu Abdullah Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Havlani, **Neylü'l-Evtar min Esrari Münteka'l- Ahbar**, (Tahk.: Muhammed Subhi b. Hasan Hallak), Daru İbni'l-Cevzi, Kahire 1427/2006.
- Şevkani, Muhammed, **Fethul-Kadir**, Dâru'l-Marife, Beyrut 1250.
- Polat, Salahattin, "Şahid" Mad., **D.İ.A.**
- Razi, Fahrüddin, **Tefsiri Kebir** (Mefatihul-Gayb), Huzur Yayınevi, İstanbul, II.Baskı 2002.
- Taberi, Muhammed bin Cerir, **Taberi Tefsiri**, Hisar Yayınevi, İs-tanbul, 2012.
- Tahavi, Ebu Ca'fer Ahmed b. Muhammed, **Şerhu Maani'l- Asar**,

Daru'lkütübi'l-ilmıyye, Beyrut 1979.

Zemahşeri, *el-Keşşaf*, Ekin Yayınları, İstanbul, 2017.

Zerkeşi, Muhammed b. Abdillah, *el-Burhan fi Ulumi'l-Kur'ân*,
Daru'l-Marife, Beyrut tsz,

Zuhayli, Vehbe, *Tefsir'ül-Münir*, Risale Yay., İstanbul 2007.